

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-2-3>
УДК 340.12:342.2

Сергій Цапенко

Множинність втілень моделі модерної держави: філософське осмислення юридичних колізій

Актуальність. Виявлено, що удосконалення держави на засадах її раціональної модернізації не лише зберігає свою суспільну актуальність, але й набуває нової наукової значущості. Уточнено, що модерна держава є одним з найбільш впливових здобутків соціальної модернізації, але водночас вона є також потужним засобом посилення наступних модернізаційних змін суспільства. **Метою** цієї статті є прояснення філософських підстав для зняття юридичних колізій у типології модерних держав. **Методи.** У якості класичних філософських теорій модернізації, які можна застосувати для побудови моделі модерної держави, розглянуто підходи Карла Маркса, Еміля Дюркгайма та Макса Вебера, які мали базову юридичну освіту і надавали правовим чинникам першорядної значущості у побудові суспільного ладу. Звернення до концепції множинної ідентичності Шмоеля Ейзенштадта відкрило перспективу врахування множинних шляхів досягнення функціональних завдань модерної держави. Використання системних соціальних теорій Талкота Парсонса та Нікласа Лумана показало взаємозв'язок основних функцій модерної держави. Неоінституціональний підхід надав можливість простежити конкретні організаційні втілення модерної держави у режимі соціологічного просвітництва. **Новизна.** З'ясовано, що правове прояснення можливостей функціонального удосконалення кожної модерної держави відкриває перспективи не лише зняття суперечностей у трактуванні правових норм фахівцями-юристами, але й є важливою складовою демократичної освіти кожного її громадянина. **Висновки.** Наголошено на раціональних засадах легітимзації модерної держави, яка полягає у раціоналізації політики і правовому обґрунтуванні державності. Розглянуто філософські та освітні підстави раціональної легітимзації національних історичних втілень модерної держави.

Ключові слова: модерна держава, множинна модерність, типи держави, юридичні колізії, філософія права, соціологічне просвітництво.

© Сергій Цапенко, 2025

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0

Вступ

Концепт модерної держави потребує звернення до типології держав і виокремлення специфіки державності, яка отримує позначення як «модерна». В юридичних науках зустрічаємо спроби здійснення таких типологій, причому деякі з цих спроб мають не юридичні, а політологічні, історичні, економічні тощо критерії, що не лише створює явні або приховані суперечності з принципами організації юридичних знань, але й має своїм наслідком нерідко двозначності або інші недоречності як у юридичній практиці, так і пов'язаних з нею суміжних сферах – економічній, політичній, релігійній тощо. У даній статті буде здійснено огляд деяких типових і поширених теоретичних суперечностей, які можуть породжувати колізії у практиках застосування терміну «модерна держава».

Для того, щоби мати критерії для оцінювання відмінних інтерпретацій концепту «модерна держава» варто попередньо визначити ті теоретичні засади, на яких цей термін виникає, а також ту концептуальну основу, яку для нього пропонують філософія права та соціальна філософія як мета-теорія щодо спеціальних соціальних наук, у тому числі й юриспруденції.

Метою цього дослідження є прояснити філософські підстави для зняття юридичних колізій у типології модерних держав.

Методологія дослідження

Як методологічну основу свого дослідження використовую концепцію множинної модернізації ізраїльського теоретика Шмуеля Ноа Ейзенштадта, викладену, зокрема, у таких його працях, як спеціальна стаття «Множинні модерності» [Eisenstadt 2000] та книзі «Революція і трансформація суспільств: компаративне дослідження цивілізацій» [Eisenstadt 1978]. Це дало розуміння глибини інституційних та суспільних змін, які спричинили появу модерних держав.

Для цього дослідження було важливо також залучити ідеї послідовників Ейзенштадта – Ренато Ортіза з його статтею «Від незавершеної модерності до глобальної модерності» [Ortiz 2000], а також Бйорна Вітрока зі статтею «Модерність: одна, жодної чи багато? Європейські джерела та модерність як глобальна умова» [Wittrock 2000] зі спеціального випуску журналу «Дедалус» під назвою «Множинні модерності» за редакцією Ейзенштадта. Це дало можливість оцінити характеристики модерних держав у глобальному масштабі і при цьому уникнути європоцентризму та вестернізації. Серед актуальних українських досліджень на цю тему методологічну роль відіграла стаття Михайла Бойченка та його співавторів, присвячена порівняльному аналізу американського, європейського та китайського підходів до пояснення соціально-системних засад глобалізму [Boichenko, et al. 2025].

Модерну державу було проаналізовано під кутом зору неоінституціоналізму, зокрема концепції суспільств закритих і відкритих соціальних порядків, розроблену Дугласом Нортом і його співавторами [Норт, та ін. 2022], а також концепцію коридору інституційних можливостей ефективного демократичного урядування, запропоновану Дароном Аджемоглу та Джеймсом Робінсоном [Аджемоглу, & Робінсон 2022].

Філософську основу для осмислення можливостей неоінституціоналізму пропонує концепція легального типу панування Макса Вебера [Вебер 2013] та її розвиток у комунікативній філософії Юргена Габермаса [Habermas 1994; Габермас 2001]. Правові рамки прийнятності цієї аргументації краще передає філософія права, засади якої класично представлено, наприклад, у праці Райнгольда Ципеліуса [Ципеліус 2000].

Виклад основних результатів дослідження

Концепція множинних модерностей як основа для неоінституціонального підходу до аналізу модерної держави

Ейзенштадт зазначає, що у класичних теоріях модернізації, які імпліцитно чи більш явно представлені передусім у працях Карла Маркса, Еміля Дюркгайма та Макса Вебера, базувалися на припущенні, що «... культурна програма модерності, як вона розвивалася в сучасній Європі, та основні інституційні сполучення, що там виникли, зрештою візьмуть гору в усіх модернізованих та сучасних суспільствах; з поширенням модерності вони переважатимуть у всьому світі» [Eisenstadt 2000: 1]. Таким чином, для того, щоби стати сучасними традиційні суспільства мали обов'язково пройти глибокі суспільні структурні зміни і системні реформи, які мали здійснити суттєву ревізію наявних традиційних інститутів – і держава мала модернізуватися першою, аби вести за собою шляхом оновлення і функціональної раціоналізації усі інші суспільні інститути.

Втім, ідеал суспільної модернізації, який окреслили класики, знаходив своє втілення у численних варіаціях, на що звернув увагу Ейзенштадт: «Фактичний розвиток суспільств, що модернізувалися, спростував гомогенізуючі та гегемонні припущення цієї західної програми модерності. Хоча загальна тенденція до структурної диференціації розвивалася в широкому спектрі інституцій у більшості цих суспільств – у сімейному житті, економічних та політичних структурах, урбанізації, сучасній освіті, масовій комунікації та індивідуалістичних орієнтаціях – способи, якими ці сфери визначалися та організовувалися, значно відрізнялися в різні періоди їхнього розвитку, породжуючи численні інституційні та ідеологічні моделі» [Eisenstadt 2000: 1-2]. Таким чином, Ейзенштадт звертає увагу на залежність моделі модерних інститутів від тих кон-

кретних суспільно-історичних умов у яких вони виникали, а відповідно – від тих конкретних специфічних функціональних завдань, які були практичним втіленням загальних інституційних завдань, які були багато у чому подібними для суспільної модернізації як глибокої системного та структурного реформування суспільства.

Більше того, у своїй монографії, присвяченій ролі революцій у цивілізаційних змінах, Ейзенштадт звертає увагу на те, що таке глибоке системне і структурне реформування у певний момент потребує здійснення соціально-політичної революції. Цим моментом є найбільш вирішальний вибір на користь нового ладу і радикальної відмови від боротьби за збереження старого ладу: такий вибір здійснюється паралельно у ціннісно-символічному (цивілізаційному), інституційно-функціональному (державному) і організаційно-структурному (спільнотному) вимірах суспільного життя [Eisenstadt 1978]. Можна припустити, що революції мають відбуватися передусім на символічному рівні – як парадигмальні зміни, про які класично писав Томас Кун, досліджуючи зміну наукових парадигм як революційну зміну наукових картин світу і водночас зміну способів організації наукових досліджень [Кун 2001]. Водночас, як справедливо зауважує Кун, революції мають створювати нові, більш соціально успішні спільноти. Створення нових інститутів якраз і є тим містком між появою нових цінностей і символів, з одного боку, та утвердженням нових стійких соціальних спільнот, з іншого.

Однак, концепції Ейзенштадта та Куна краще пояснюють виникнення модерної держави, тоді як її розвиток краще аналізувати за допомогою неоінституціоналізму, представники якого розкривають соціально-конструктивну роль соціальних інститутів. Зокрема, це демонструють Дуглас Норт і його співавтори [Норт, та ін. 2022] та Дарон Аджемоглу та Джеймс Робінсон [Аджемоглу, & Робінсон 2022]. Для неоінституціоналістів множинність практичних організаційних розв'язань типових інституційних завдань є уже чимось samozрозумілим. Втім, вони уже не мислять настільки масштабно, як Ейзенштадт – швидше займаються деталізацією його підходу на спеціально-науковому, економічному (як Норт і співавтори) чи політологічному рівні (як Аджемоглу та Робінсон).

Вебер позначає легальний тип панування як неперервне послідовне реформування суспільства за допомогою юридичних інституцій – на противагу революційним змінам харизматичного типу панування та суспільній стагнації традиційного типу панування [Вебер 2013]. Габермас же розглядає модерн як принципово незавершений проект [Habermas 1994], тобто як такі реформи, які з самого початку закладають потребу у наступних реформах [Габермас 2001].

Огляд розмаїття юридичних підходів до розрізнення типів держав

У численних варіаціях, які пропонують політологічні, економічні та інші науки зустрічаємо різні підходи до розрізнення типів держав: зустрічаються історичні, інституційні, організаційні, функціональні, ідеологічні, ціннісні та інші критерії. Варто розглянути, які з цих критеріїв є більш дослідженими у юридичних дослідженнях, і спробувати з'ясувати, на яких підставах. На основі цього огляду і критичного аналізу можна зробити висновок, які з цих критеріїв є більш значущими для визначення модерної держави.

Історичний критерій застосовує багато дослідників, адже сама назва «модерна держава» позначає її протиставлення традиційній державі [Пікуля 2014; Сухонос 2020; Терлюк 2021] або державі постмодерній [Cooper 1996]. Численні історичні дослідження властиві також і юридичним наукам, хоча вони відіграють для права більшою мірою допоміжну роль – лише як одне з можливих джерел правового значення [Ципеліус 2000:]. Якщо протиставлення традиційності є очевидним і пояснює революцію як передумову створення модерної держави, то звернення до постмодерної держави є більш відкритим для нових досліджень – тут наявні лише деякі цікаві гіпотези. Наприклад, британський дослідник Роберт Купер запропонував розуміння постмодерної держави як держави, яка шукає новий безпековий баланс у міжнародних відносинах у ситуації після завершення холодної війни [Cooper 1996].

Інституційний критерій розрізняє переважно різні типи модерних держав – адже можна втілювати завдання соціальної модернізації за допомогою доволі широкого кола інституційних засобів [Acemoglu, & Robinson 2023; Аджемоглу, & Робінсон 2022; Норт, та ін. 2022]. На практиці застосування інституційного критерію призводить до застосування таких характеристик держави як успішна/невдала, сильна/крихка – відповідно до ефективності наявних у даній державі інституцій [Grävingholt, et al. 2012; Malejacq 2016; Tikuisis, & Carment 2017; Ziaja, et al. 2019]. Такий підхід виводить на проблематику типу легітимації влади як основи її визначення по суті [Tikuisis, et al. 2015].

Організаційний критерій пов'язаний передусім з теоріями управління [Alkum 2018; Hnatyuk, & Bogomazova 2015; Арбузова 2025; Венцель, & Купрійчук 2020] та юридичним супроводом їхніх пояснювальних потреб [Forsyth 2007; Hooghe, & Marks, 2003; Nastasiak, 2025].

Функціональний критерій є доволі широко уживаним у дослідженнях держави, але найбільш розроблені його версії пропонують економічні науки [Silva, et al. 2025]. Відповідно, юридичний аналіз використовують нерідко для закріплення (легалізації) того, що показало себе успішним у економічній (політичній, релігійній тощо) практиці [Kachur, & Kozin 2022; Герилів 2013а; Шай 2015].

Ідеологічний критерій є пріоритетом для політологічного аналізу, коли розрізняють демократичні, тоталітарні та авторитарні держави, або коли аналізують специфіку застосування різних ідеологій в рамках демократичного урядування [Stawsky 2021]. Цікавим прикладом є аналіз держави добробуту як втілення соціал-демократичної ідеології на практиці [Höppner 2025; Koziuk, et al. 2018].

Ціннісний критерій, який надають через встановлення ціннісних опозицій у характеристиці держави – таких як хороша/погана, справедлива/несправедлива, злочинна/шляхетна тощо – застосовують у публіцистиці та журналістиці, але також і у дипломатії та міжнародному праві [Minnegor, 2003; Копча 2020]. Загалом, ціннісний критерій використовують передусім у риторичі, при зверненні до широкої публіки, з метою здобути схвалення у нефаховій аудиторії. Але також цей критерій як допоміжний використовують у прагматичній частині майже усі гуманітарні та соціальні науки.

Також деякі дослідники пропонують розрізнити типологію і класифікацію держав [Герилів 2013с; Пікуля 2014], типологію та морфологію (вирізнення форм) держав [Hratsiotova, et al. 2020; Марущак 2024], або ж історичну і структурну типологію держав [Герилів 2013b], а також інші критерії і підстави для розподілу держав на різні типи. Ці підходи важливі більшою мірою з методичного, а не зі змістового погляду, однак вони також сприяють кращому розумінню специфіки модерної держави. Варто також звернути окрему увагу на дослідження українських дослідників, які спираються на власне правничі засади у типологізації сучасної держави [Mamytova, & Mamytov 2024; Nastasiak, 2025]. Втім, ці підходи не сягають рівня філософської концептуалізації – тоді як вкрай потрібною є постановка питання про сутність модерної держави саме з позицій філософії права.

Множинність типів модерної держави з погляду філософії

З погляду філософії модерна держава є свідомим витвором усіх громадян певної країни, а точніше сукупністю продуманих і взаємно узгоджених інституційних проєктів під спільною рамкою політичної нації, яка могла об'єднувати у собі сукупність представників різних етнічних, а згодом і расових, релігійних тощо груп. На відміну від модерної держави, традиційну державу розглядали як освячене Богом та традицією моноетнічне і монорелігійне утворення, яке не підлягало критиці чи зазіханням на зміни.

Традиційну державу ототожнювали з її правителем та привілейованою панівною політичною верствою, яка мала виняткове право на політичне втілення в життя волі володаря країни. У модерній державі право на політичну участь і пов'язані з нею політичні обов'язки отримують вже усі громадяни. Тому необхідно раціонально прояснювати для них

підстави та межі їхньої участі у політичному житті – тобто їхні політичні права і обов'язки.

Таким раціональним і функціональним проясненням політичних заasad модерної держави займалася передусім юриспруденція, яка допомагала політикам артикулювати і фіксувати коректні формулювання громадянського статусу і повноваження органів влади. Також юриспруденція допомагала захищати і реалізовувати їхні права і звичайним громадянам – особливо у демократичних державах, але до певної міри також і у державах авторитарних і навіть тоталітарних. Звісно, у кожній країні були свої особливі історичні та системні параметри формування прав і обов'язків громадян та представників влади, а також юридичних заasad функціонування усєї національної політичної системи. Втім, відповідно до спільних регіональних та культурних особливостей, а також у зв'язку з істотними міжнародними відносинами (наприклад, між колишньою метрополією та її колоніями) поступово формувалися різні типи урядування, а відповідно і склалися певні типи модерних держав.

У проясненні юридичних основ сучасної держави велику роль відіграли класичні соціальні філософи, які отримали свого часу базову юридичну освіту – Карл Маркс, Еміль Дюркгайм та Макс Вебер. Усі вони акцентували увагу на провідній ролі тих чи інших соціальних інститутів у функціонуванні модерної держави, але пояснювали таку роль різними причинами.

Маркс вважав визначальними економічні інститути і тісно пов'язаний з ними юридичний інститут власності – він вирізняв для кожної модерної держави панівний економічний клас, який і визначав панівні економічні та юридичні інститути. Таким класом Маркс вважав буржуазію, а класичними буржуазними державами вважав Англію та Францію [Маркс 2012]. Цей підхід до модерної держави як держави буржуазної започаткували ще класики політичної економії до Маркса, цю лінію продовжували розвивати і після Маркса, і навіть на сьогодні існує велика кількість її прихильників серед науковців, які варіюють тлумачення буржуазії як панівного класу – виводять у ролі панівного класу дозвіллевий клас (Торстейн Веблен), клас менеджерів (Пітер Дракер), адміністративні структури (Юрген Габермас), цифрову олігархію (Джон Фасман) тощо. Вчення Маркса про новий тип держави, який прийде у новій, справжній історії, нагадує прототип ідеї постмодерної держави, у якій мають панувати не вертикальні, а горизонтальні відносини. Якщо Маркс у ролі класу, який створить наступний тип держави, називав пролетарів, то після Маркса на місце пролетарів висували молодь (Герберт Маркузе), інтелігенцію (Карл Мангайм), громадськість (Юрген Габермас), креативний клас (Ричард Флорида) тощо. Втім, очевидно, що послідовники Маркса, як і він сам, не можуть розглядати окремо

панівний клас від класу експлуатованого – для існування дозвіллевого класу потрібно утискати можливості для розвитку молоді, для свавілля менеджерів потрібно, щоби вони могли зловживати напрацюваннями інтелігенції, адміністративні структури експлуатують громадськість, а креативний клас потерпає від цифрової олігархії, яка застосовує цифрові та комунікативні технології зовсім не так, як хотіли би бунтівники-програмісти. Усі ці конфлікти обертаються довкола діалектики приватної і суспільної власності – втім, очевидно, що ці два типи власності обумовлюють один іншого. Тому необхідне юридичне обґрунтування балансу між ними, а усі філософські пошуки виявляються, окрім усього іншого, ще й способами концептуального пояснення можливостей такого обґрунтування. Такі пояснення у традиції марксизму розвивають, використовуючи передусім історичний та ідеологічний критерії у визначенні природи модерної держави.

Еміль Дюркгайм бачив постання модерної держави у виникненні суспільств, у яких панує органічна солідарність, тобто переважає взаємна підтримка усіх громадян над конкуренцією між ними. У таких суспільствах створено більше можливостей для соціальної мобільності і соціальних реформ – на відміну від суспільств минулого, у яких панувала механічна солідарність і які поставали більш закритими і репресивними. Для пояснення цього протистояння Дюркгайм вказує на панування репресивного (передусім, карного) права у минулому і реститутивного (передусім, господарського та адміністративного) права у сучасному суспільстві [Durkheim 1960]. Те, що Дюркгайм посилається на соціальну солідарність, не має вводити в оману – він розуміє її передусім інституційно, навіть коли говорить про моральні норми. Сучасні неoinституціоналісти, такі як Дуглас Норт, Дарен Аджемоглу та Джеймс Робінсон розвивають це протиставлення закритих і відкритих соціальних порядків, запропоноване Дюркгаймом. А тому філософія Дюркгайма добре прояснює концептуальні основи неoinституціоналізму, а на її основі сучасні дослідники використовують інституційні та функціональні критерії визначення природи модерної держави.

Макс Вебер обґрунтовує концепцію легітимації, яка пояснює ціннісні підстави функціонування будь-якого ладу, а юридичні основи функціонування соціальних інститутів тоді постають як організаційне закріплення ціннісного визнання [Вебер 2013]. Таким чином, концепція Вебера відкриває для її сучасних послідовників можливості для використання ціннісного та організаційного критеріїв визначення природи модерної держави.

Водночас, цілком очевидно, що у багатьох випадках сучасні дослідники апелюють водночас до традицій не одного з цих трьох класичних соціальних філософів, а водночас на двох із них, або навіть трьох.

Наприклад, Толкот Парсонс вводить чотирьохфункціональну модель структурування соціальної системи, коли стійкість її функціонування залежить від узгодженого виконання цих функцій – адаптації, ціле досягнення, інтеграції та відтворення культурного зразка [Parsons 1991]. Відповідно, можна побачити тут слідування двом соціальним теоріям, яке свідомо прагнув здійснювати Парсонс – теорії Дюркгайма і теорії Вебера: адаптацію можна співвідносити з функціональним критерієм, інтеграцію – з інституційним, ціле досягнення – з організаційним, а відтворення культурного зразка – з ціннісним. Послідовник Парсонса німецький соціальний теоретик Ніклас Луман додає до запропонованих Парсонсом функцій соціальних систем також функцію самоопису (ідеологічну) та самовіднесення (історичну) соціальних систем [Luhmann 1997b]. Варто брати до уваги, що Парсонс при цьому вважав центральною для соціальних систем функцію соціальної інтеграції і вважав саме правові інститути відповідальними за її виконання [Parsons 1971]. А Луман також велику увагу приділяв праву як особливій соціальній системі, яка відіграє важливу роль у самоописі та самовідтворенні усіх інших соціальних систем [Luhmann 1997a]. Таким чином, теорію соціальних систем можна розглядати як найбільш широку теоретичну пояснювальну модель, яка надає філософське обґрунтування для юридичних критеріїв типологізації модерної держави.

Важливо, що Луман розглядав перспективу самоопису соціальних систем не лише як невід’ємну складову об’єктивного процесу самовідтворення соціальної комунікації, але також і як результат свідомих зусиль щодо більш ефективного використання символічно генералізованих засобів відтворення цієї комунікації – тобто соціальні системи ніби відтворюються самі собою, але лише завдяки тому, що люди свідомо діють системно і удосконалюють свої дії у режимі *соціологічного просвітництва*, тобто на основі усвідомлення своєї ролі у функціонуванні цих систем [Luhmann 1975]. Елементами такого соціологічного просвітництва і варто розглядати спроби соціального самопізнання, яке здійснюють юристи, класифікуючи модерну державу. Таке самопізнання є не просто соціальним навчанням, тобто свідомим опануванням своїми соціальними ролями, але й удосконаленням соціальних систем на основі їхнього пізнання через освіту – таким чином, люди усвідомлюють функціонування соціальних систем як виконання своєрідних соціальних програм, а саме цільових програм [Луман 2011: 211-282]. Очевидно, коли таким удосконаленням займаються юристи, то це є швидше юридичним просвітництвом, а у першу чергу їхнім самопросвітництвом.

Втім, соціологічне просвітництво є чимось більшим за самопросвітництво юристів чи соціологів. Воно є навіть більшим за просвітницьку діяльність професіоналів щодо нефахівців – соціологічне просвітництво,

наскільки можна зрозуміти кінцевий задум Лумана, має стати широким громадянським рухом, коли кожен громадянин прагне більш свідомо, з оперттям на наукові розробки (тому й соціологічне, а не соціальне просвітництво) удосконалювати власні дії, власну участь у соціальній комунікації. Тому за своєю суттю таке соціологічне просвітництво передбачає, передусім, самоосвіту громадян. Ця самоосвіта є чимось близьким до громадянської освіти, тобто, має громадянську освіту як свою обов'язкову складову, однак, рівень самоосвіти як соціологічного просвітництва явно перевищує загальну громадянську грамотність і вимагає більше, ніж сумлінну громадянську відповідальність: соціологічне просвітництво передбачає прагнення кожного громадянина наближати науки про суспільство до повсякденних соціальних практик усіх громадян – заради самих себе, а не лише заради держави. У цьому і полягає, поміж іншого, обов'язкова непримусова легітимність модерної держави, яка проявляє себе в усіх її версіях [Цапенко 2025]. Але й піклування про державу є далеко не останнім засобом у досягненні цієї мети.

Новизна

Система права є однією з найбільш чітко організованих і артикульованих з поміж інших соціальних систем, а тому саме вона і висуває цілком справедливо свої претензії на пріоритетну легітимацію функціонування усіх інших соціальних систем. Втім, саме точність і відповідність фактичному стану справ у функціонуванні соціальних систем якраз і пояснює те, що система права завжди втілюється конкретно, а тому індивідуально – у певні національні системи права або у певні нормативні акти міжнародної системи права, яка додає зовнішню легітимацію модерної держави. Тобто, це завжди множинні і варіативні способи не лише юридичного самоопису, але й фактичного правового функціонування модерної держави, як і інших провідних інституцій інших соціальних систем. На відміну від цього об'єктивного і стійкого розмаїття співіснування національних держав, колізії юридичного визначення модерної держави всередині певної національної моделі є тимчасовими та умовними – вони необхідні лише як засіб досягнення порозуміння і досягнення національного консенсусу щодо легітимації своєї модерної держави.

Висновки

Філософськими підставами для прояснення юридичних колізій у типології модерних держав можуть виступати різні версії філософської теорії легітимації. Рациональна постановка питання у розв'язанні завдання легітимації властива модерній державі, яка виникає завдяки раціо-

налізації політики і зверненню до правового обґрунтування самих засад державності. Щоразу йдеться про легітимацію держави як особливого соціального інституту, який є виразником важливих суспільних цінностей, виконує певні функції, пов'язані із захистом та утвердженням цих цінностей. Певний сутнісний взаємозв'язок цінностей і функцій держави завжди має специфічне історичне втілення, яке зумовлює особливості організаційного забезпечення виконання основних завдань держави, а також відмінності у ідеологічному обґрунтуванні цих завдань. Сукупність цих характеристик як таких, що підлягають постійному свідомому раціональному удосконаленню, формують модель модерної держави, яка має свої національні варіації.

Посилання:

- Аджемоглу Д., & Робінсон Дж. (2022). *Вузкий коридор. Держави, суспільства і доля свободи* (Г. Шпак, пер.). Київ: Наш Формат.
- Арбузова Т. (2025). Кореляція типології державної політики та державного регулювання. *Галицький економічний вісник*, 94(3), 153-166. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.03.153
- Вебер М. (2013). *Господарство і суспільство* (М. Кушнір, пер.). Київ: Всесвіт.
- Венцель В., & Купрійчук В. (2020). Типологія держав у контексті реалізації державою соціальної функції. *Аспекти публічного управління*, 8(4), 44-54. <https://doi.org/10.15421/152079>
- Габермас Ю. (2001). *Філософський дискурс модерну* (В. Куплін, пер.). Київ: Четверта хвиля.
- Герилів Д. Ю. (2013а). Загальнотеоретична характеристика інтегративного підходу до типології держав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 6(1-1), 12-15.
- Герилів Д. Ю. (2013б). Розмежування типології та класифікації держави: проблемні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*, 21(1-1), 19-23.
- Герилів Д. Ю. (2013с). Поняття, принципи і види типології форми держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*, 21(1-1), 22-25.
- Копча В. В. (2020). Сучасна держава: основні підходи до розуміння. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 43, 13-17. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.3>
- Кун Т. (2001). *Структура наукових революцій* (О. Васильєв, пер.). Київ: Port-Royal.
- Маркс К. (2012). *Клясова боротьба у Франції 1848-1850* (П. Бензя, пер.). <https://vpered.wordpress.com/2012/10/04/marx-klassenkämpfe-in-frankreich/>
- Марущак Н. В. (2024). Сучасні концептуальні підходи до форми держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*, 85(1), 103-110. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.14>
- Норт Д., Волліс Дж., Вайнгест Б. (2022). *Насильство та суспільні порядки. основні чинники, які вплинули на хід історії. 2-е вид.* (Т. Цимбал, пер.). Київ: Наш Формат.
- Пікуля Т. О. (2014). Сучасні підходи до класифікації держав світу. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*, (2), 183-199.

- Сухонос В. В. (2021). Історичний критерій юридичного підходу до типології держави. *Правові горизонти*, 22(35), 16-21. <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i22.p16>
- Терлюк І. (2021). “Держава” і “державність”: до проблеми теоретико-правового та історико-правового змісту понять в контексті українського (національного) державотворення. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”*, 8(29), 17-28. <https://doi.org/10.23939/law2021.29.017>
- Цапенко, С. (2025). Непримусова легітимність: раціональність і довіра як засади модерної держави. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 1(2(282)), 18-35. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2025.2.1.2>
- Ципеліус Р. (2000). *Філософія права*: Підручник (Є. Причепій, пер. з нім.). Київ: Тан-дем.
- Шай Р. Я. (2015). Питання типології держави і права з позиції формаційного підходу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*, 813, 175-180.
- Acemoglu D., & Robinson J. (2023). Weak, Despotic, or Inclusive? How State Type Emerges from State versus Civil Society Competition. *American Political Science Review*, 117(2), 407-420. <https://doi.org/10.1017/S0003055422000740>
- Alkum M. (2018). International experience in organizing constructive dialogue between civil society organizations and government bodies. *Investments: practice and experience*, 11, 134-137.
- Cooper R. (1996). *The Post-Modern State and the World Order*. London: Demos.
- Coser L. A. (1978). Revolution and the Transformation of Societies, by S. N. Eisenstadt. *Political Science Quarterly*, 93(4), 723-724. <https://doi.org/10.2307/2150141>
- Durkheim E. (1960). *The Division Of Labor In Society* (G. Simpson, trans.). Illinois: The Free Press of Glencoe.
- Eisenstadt S. N. (1999). *Fundamentalism, Sectarianism, and Revolution. The Jacobin Dimension of Modernity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Eisenstadt S. N. (2000). Multiple modernities. *Daedalus*, 129(1), 1-29. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Multiple-Modernities-by-S.N.Eisenstadt.pdf>
- Eisenstadt S. N. (1978). *Revolution and the Transformation of Societies: A Comparative Study of Civilizations*. New York: Free Press.
- Fasman J. (2021). *We see it all. Liberty and Justice in an Age of Perpetual Surveillance*. New York: Public Affairs.
- Forsyth M. (2007). A Typology of Relationships between State and Non-State Justice Systems. *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 39(56), 67–112. <https://doi.org/10.1080/07329113.2007.10756615>
- Grävingsholt J., Ziaja S., Kreibaum M. (2012). *State fragility: towards a multi-dimensional empirical typology*. Discussion paper. Bonn. <https://files.core.ac.uk/download/pdf/71742334.pdf>
- Hnatyuk S., & Bogomazova I. (2015). Types of Jurisdiction in Administrative Proceedings on the Legislation of Ukraine. *Internal Security*, 7(2), 237-244. <https://doi.org/10.5604/20805268.1212125>.
- Höppner J. (2025). Beyond ideal and real types – methodological foundations of typologies in welfare state research. *Quality & Quantity*, 59(Suppl 1), 571–586. <https://doi.org/10.1007/s11135-024-01995-7>

- Hratsiotova H. O., Gordynskiy S. P., & Demianiuk A. A. (2020). Concepts, features, types of state bodies and forms of government. *Economics: time realities. Scientific journal*, 4(50), 35-40. <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2020.5>
- Hooghe L., & Marks G. (2003). Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance. *American Political Science Review*, 97(2), 233-243.
- Kachur V., & Kozin S. (2022). Methodological function of the state and law theory. *Entrepreneurship, Economy and Law*, (1), 68-73. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.1.11>
- Koziuk V., Dluhopolskyi O., Hayda Y., & Shymanska O. (2018). Typology of welfare states: quality criteria for governance and ecology. *Problems and Perspectives in Management*, 16(4), 235-245. [https://doi.org/10.21511/ppm.16\(4\).2018.20](https://doi.org/10.21511/ppm.16(4).2018.20)
- Luhmann N. (1975). Einführende Bemerkungen zu einer Theorie symbolisch generalisierter Kommunikationsmedien. In *Soziologische Aufklärung*, Vol. 2. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 170-192.
- Luhmann N. (1997a). *Das Recht der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann N. (1997b). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Malejacq R. (2016). Warlords, Intervention, and State Consolidation: A Typology of Political Orders in Weak and Failed States. *Security Studies*, 25, 85-110. <https://doi.org/10.1080/09636412.2016.1134191>
- Mamytova A., & Mamytov T. (2024). State and law theory: The concept and directions of state activity. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series "Physics"*, 55, 1623-1630. <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.162nd3>
- Minnerop P. (2003). The Classification of States and the Creation of Status within the International Community. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 7, 79-182.
- Nastasiak I. (2025). Legal system of the United States of America: law criteria of typologization. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (1), 32-39. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2025-1-4>
- Ortiz R. (2000). From Incomplete Modernity to World Modernity. *Daedalus*, 129(1), 249-260. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Multiple-Modernities-by-S.N.Eisenstadt.pdf>
- Parsons T. (1991). *The Social System*. London: Routledge.
- Parsons T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Silva V., Gellert R., & Borgesius, F. Z. (2025). *The State in the Platform Economy: A Typology of Alternative Approaches* (August 20, 2025). <https://ssrn.com/abstract=4909140>
- Stawski T. P. (2021). The state-regime-nexus: law and legal order. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, 15, 357-373. <https://doi.org/10.1007/s12286-021-00508-2>
- Tikuisis P., Carment, D., Samy Y. & Landry J. (2015). Typology of State Types: Persistence and Transition. *International Interactions*, 41, 565-582, <https://doi.org/10.1080/03050629.2015.982116>.
- Tikuisis P., & Carment D. (2017). Categorization of States beyond Strong and Weak. *Stability: International Journal of Security & Development*, 6(1): 12, 1-23, <https://doi.org/10.5334/sta.483>
- Wittrock B. (2000). Modernity: One, None, or Many? European Origins and Modernity as a Global Condition. *Daedalus*, 129(1), 31-60. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Multiple-Modernities-by-S.N.Eisenstadt.pdf>

Ziaja S., Grävingholt J., & Kreibaum M. (2019). Constellations of Fragility: an Empirical Typology of States. *Studies in Comparative International Development*, 54, 299–321. <https://doi.org/10.1007/s12116-019-09284-3>

References:

- Acemoglu, D., & Robinson, J. (2022). *Narrow Corridor. States, Societies and the Fate of Freedom* (G. Shpak, trans.). Kyiv: Nash Format. [in Ukrainian].
- Acemoglu, D., & Robinson, J. (2023). Weak, Despotic, or Inclusive? How State Type Emerges from State versus Civil Society Competition. *American Political Science Review*, 117(2), 407-420. <https://doi.org/10.1017/S0003055422000740>
- Alkum, M. (2018). International experience in organizing constructive dialogue between civil society organizations and government bodies. *Investments: practice and experience*, 11, 134-137.
- Arbuzova, T. (2025). Correlation of the Typology of State Policy and State Regulation. [in Ukrainian]. *Galician Economic Bulletin*, 94(3), 153-166. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.03.153
- Cooper, R. (1996). *The Post-Modern State and the World Order*. London: Demos.
- Coser, L. A. (1978). Revolution and the Transformation of Societies, by S. N. Eisenstadt. *Political Science Quarterly*, 93(4), 723-724. <https://doi.org/10.2307/2150141>
- Durkheim, E. (1960). *The Division Of Labor In Society* (G. Simpson, trans.). Illinois: The Free Press of Glencoe.
- Eisenstadt, S. N. (1999). *Fundamentalism, Sectarianism, and Revolution. The Jacobin Dimension of Modernity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Eisenstadt, S.N. (2000). Multiple modernities. *Daedalus*, 129(1), 1-29. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Multiple-Modernities-by-S.N.Eisenstadt.pdf>
- Eisenstadt, S. N. (1978). *Revolution and the Transformation of Societies: A Comparative Study of Civilizations*. New York: Free Press.
- Fasman, J. (2021). *We see it all. Liberty and Justice in an Age of Perpetual Surveillance*. New York: Public Affairs.
- Forsyth, M. (2007). A Typology of Relationships between State and Non-State Justice Systems. *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 39(56), 67–112. <https://doi.org/10.1080/07329113.2007.10756615>
- Geryliv, D. Yu. (2013c). Concept, principles and types of typology of the form of the state. [in Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series PRAVO*, 21(1-1), 22-25.
- Geryliv, D. Yu. (2013b). Delimitation of the typology and classification of the state: problematic issues. [in Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series PRAVO*, 21(1-1), 19-23.
- Geryliv, D. Yu. (2013a). General theoretical characteristics of the integrative approach to the typology of states. [In Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 6(1-1), 12-15.
- Grävingholt, J., Ziaja, S., Kreibaum, M. (2012). *State fragility: towards a multi-dimensional empirical typology*. Discussion paper. Bonn. <https://files.core.ac.uk/download/pdf/71742334.pdf>
- Habermas, Y. (2001). *Philosophical Discourse of Modernity* (V. Kuplin, trans.). Kyiv: Chetverta Khvylya. [in Ukrainian].

- Hegel, G. W. F. (2000). *Elements of the Philosophy of Right* (R. Osadchuk and M. Kushnir, trans.). Univers. [in Ukrainian].
- Hnatyuk, S., & Bogomazova, I. (2015). Types of Jurisdiction in Administrative Proceedings on the Legislation of Ukraine. *Internal Security*, 7(2), 237-244. <https://doi.org/10.5604/20805268.1212125>.
- Höppner, J. (2025). Beyond ideal and real types – methodological foundations of typologies in welfare state research. *Quality & Quantity*, 59(Suppl 1), 571–586. <https://doi.org/10.1007/s11135-024-01995-7>
- Hratsiotova, H. O., Gordynskiy, S. P., & Demianiuk, A. A. (2020). Concepts, features, types of state bodies and forms of government. *Economics: time realities. Scientific journal*, 4(50), 35-40. <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2020.5>
- Hooghe, L., & Marks, G. (2003). Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance. *American Political Science Review*, 97(2), 233-243.
- Kachur, V., & Kozin, S. (2022). Methodological function of the state and law theory. *Entrepreneurship, Economy and Law*, (1), 68–73, <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.1.11>
- Kopcha, V. V. (2020). Modern state: basic approaches to understanding. [in Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 43, 13-17. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.3>
- Koziuk, V., Dluhopolskyi, O., Hayda, Y., & Shymanska, O. (2018). Typology of welfare states: quality criteria for governance and ecology. *Problems and Perspectives in Management*, 16(4), 235-245. [https://doi.org/10.21511/ppm.16\(4\).2018.20](https://doi.org/10.21511/ppm.16(4).2018.20)
- Kuhn, T. (2001). *The Structure of Scientific Revolutions* (O. Vasyliev, trans.). Kyiv: Port-Royal. [in Ukrainian].
- Luhmann, N. (1975). Einführende Bemerkungen zu einer Theorie symbolisch generalisierter Kommunikationsmedien. In *Soziologische Aufklärung*, Vol. 2. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 170-192.
- Luhmann N. (1997a). *Das Recht der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann N. (1997b). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Malejacq, R. (2016). Warlords, Intervention, and State Consolidation: A Typology of Political Orders in Weak and Failed States. *Security Studies*, 25, 85–110. <https://doi.org/10.1080/09636412.2016.1134191>
- Mamytova, A., & Mamytov, T. (2024). State and law theory: The concept and directions of state activity. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series "Physics"*, 55, 1623-1630. <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.162nd3>
- Marushchak, N. V. (2024). Modern Conceptual Approaches to the Form of the State. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University, Series LAW*, 85(1), 103-110. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.14>
- Marx, K. (2012). *Class Struggle in France 1848-1850* (P. Benzya, trans.). <https://vpered.wordpress.com/2012/10/04/marx-klassenkämpfe-in-frankreich/> [In Ukrainian].
- Minnerop, P. (2003). The Classification of States and the Creation of Status within the International Community. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 7, 79–182.
- Nastasiak, I. (2025). Legal system of the United States of America: law criteria of typologization. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (1), 32-39. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2025-1-4>

- North, D., Wallis, J., & Weingest, B. (2022). *Violence and social orders. The main factors that influenced the course of history*. 2nd ed. (T. Tsybmal, trans.). Kyiv: Nash Format. [In Ukrainian].
- Ortiz, R. (2000). From Incomplete Modernity to World Modernity. *Daedalus*, 129(1), 249–260. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Multiple-Modernities-by-S.N.Eisenstadt.pdf>
- Parsons, T. (1991). *The Social System*. London: Routledge.
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Pikulia, T. O. (2014). Modern approaches to the classification of world states. [in Ukrainian]. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, (2), 183-199.
- Shai, R. Ya. (2015). Issues of the typology of state and law from the position of the formational approach. [In Ukrainian]. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences*, 813, 175-180.
- Silva, V., Gellert, R., & Zuiderveen, F. Z. (2025). *The State in the Platform Economy: A Typology of Alternative Approaches* (August 20, 2025). <https://ssrn.com/abstract=4909140>
- Stawski, T. P. (2021). The state-regime-nexus: law and legal order. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, 15, 357–373. <https://doi.org/10.1007/s12286-021-00508-2>
- Sukhonos, V. V. (2021). Historical criterion of the legal approach to the typology of the state. [in Ukrainian]. *Legal Horizons*, 22(35), 16-21. <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i22.p16>
- Terlyuk, I. (2021). "State" and "statehood": on the problem of the theoretical and legal and historical and legal content of concepts in the context of Ukrainian (national) state-building. [in Ukrainian]. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: "Legal Sciences"*, 8(29), 17-28. <https://doi.org/10.23939/law2021.29.017>
- Tikuisis, Peter & Carment, David & Samy, Yiagadeesen & Landry, Joseph. (2015). Typology of State Types: Persistence and Transition. *International Interactions*, 41, 565–582, <https://doi.org/10.1080/03050629.2015.982116>.
- Tikuisis, P and Carment, D (2017). Categorization of States Beyond Strong and Weak. *Stability: International Journal of Security & Development*, 6(1): 12, 1–23, <https://doi.org/10.5334/sta.483>
- Tsapenko, S. (2025). Non-coercive legitimacy: rationality and trust as foundations of the modern state. [in Ukrainian]. *Multiversum. Philosophical Almanac*, 1(2(282)), 18-35. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2025.2.1.2>
- Venzel, V., & Kupriychuk, V. (2020). Typology of States in the Context of the State's Implementation of a Social Function. [in Ukrainian]. *Aspects of Public Administration*, 8(4), 44-54. <https://doi.org/10.15421/152079>
- Weber M. (2013). *Economy and Society*. (M. Kushnir, trans.). Kyiv: Vsesvit. [in Ukrainian].
- Wittrock, B. (2000). Modernity: One, None, or Many? European Origins and Modernity as a Global Condition. *Daedalus*, 129(1), 31-60. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Multiple-Modernities-by-S.N.Eisenstadt.pdf>
- Ziaja, S., Grävingsholt, J. & Kreibaum, M. (2019) Constellations of Fragility: an Empirical Typology of States. *Studies in Comparative International Development*, 54, 299–321. <https://doi.org/10.1007/s12116-019-09284-3>
- Zippelius, R. (2000). *Philosophy of Law: Textbook* (E. Prychepiy, trans.). Kyiv: Tandem. [in Ukrainian].

Serhii Tsapenko. The Plurality of Embodiments of the Modern State Model: A Philosophical Understanding of Legal Conflicts

Relevance. It is revealed that the improvement of the state on the basis of its rational modernization not only retains its social relevance, but also acquires new scientific significance. It is specified that the modern state is one of the most influential achievements of social modernization, but at the same time it is also a powerful means of strengthening the subsequent modernization changes of society. **The purpose of this article** is to clarify the philosophical grounds for removing legal conflicts in the typology of modern states. **Methods.** As classical philosophical theories of modernization that can be applied to build a model of the modern state, the approaches of Karl Marx, Emile Durkheim and Max Weber, who had a basic legal education and gave legal factors of paramount importance in building a social order, are considered. The appeal to the concept of multiple identity of Shmoel Eisenstadt opened the prospect of taking into account multiple ways of achieving the functional tasks of the modern state. The use of systemic social theories of Talcott Parsons and Niklas Luhmann showed the interrelation of the main functions of the modern state. The neo-institutional approach provided an opportunity to trace specific organizational embodiments of the modern state in the regime of sociological enlightenment. **Novelty.** It has been found that legal clarification of the possibilities of functional improvement of each modern state opens up prospects not only for removing contradictions in the interpretation of legal norms by legal specialists, but also is an important component of the democratic education of each of its citizens. **Conclusion.** The rational principles of the legitimation of the modern state are emphasized, which consist in the rationalization of politics and the legal substantiation of the statehood. The philosophical and educational grounds for the rational legitimation of national historical embodiments of the modern state are considered.

Keywords: *modern state, multiple modernity, types of state, legal conflicts, philosophy of law, sociological enlightenment.*

Цапенко, Сергій, аспірант, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди, Національна академія наук України, м. Київ.

E-mail: serhii.tsapenko@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-5991-9654>

Tsapenko, Serhii, PhD student, H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv-city.

E-mail: serhii.tsapenko@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-5991-9654>

Перше подання / Received: 20.11.2025

Прийнято до друку / Accepted: 29.12.2025

Опубліковано / Published: 31.12.2025